

Jukka-Pekka Puro

Jukka-Pekka Puro, FT
Mediatutkimus, Turun yliopisto

PUHUMALLA HALLITSEMINEN

Vahvan johtajuuden ilmentyminen Kekkosen radiopuheissa vuosina 1937–1967

Artikkeli käsittelee Urho Kaleva Kekkosen vuosina 1937–1967 pitämiä radiopuheita. Radiopuheet olivat kiinteä osa Kekkosen poliittista johtajuutta ja hänen asemaansa valtionpäämiehenä. Puheet jaetaan artikkelissa kolmeen lajityyppiin: muisto-, uudenvuoden- ja turvallisuuspuheisiin. Puheiden retoriikkaa analysoidaan geneerisestä ja uusklassisesta näkökulmasta.

[–]Kekkonen oli ennen muuta radiomies. Radio oli uusi väline silloin kun hän astui julkisuuteen. Sitä hän oli oppinut käyttämään hyväkseen ja hänen äänensä sopi siihen mainiosti. Väitöskirjatyössään Kekkonen oli viettänyt jonkin aikaa Hitlerin hallitsemassa Saksassa ja oli varmaan pannut merkille, miten radiota voitiin käyttää politiikan välineenä. (Saarenheimo 2011, 62.)

Tämän artikkelin liikkeelle paneva voima oli professori Eero Saarenheimon vuonna 2011 kirjoittama *Kansakunnan radio*. Saarenheimo oli kirjoittanut aiemminkin radion asemasta Suomessa – omakohtaisimmin teoksessaan *Rakas vanha radio* (1995). *Kansakunnan radio* oli kuitenkin presidentti Urho Kaleva Kekkosesta kiinnostuneelle tutkijalle silmiä avaava. Saarenheimo, joka toimi vuosina 1965–1977 Yleisradion ohjelmapäällikkönä, kirjoittaa teoksessaan monipolvisesti Kekkosen asemasta ja tunnetuista puheista radioaalloilla Yleisradion kultaisina vuosina.

Lähestyn Kekkosen Yleisradiossa esittämiä radiopuheita kahdesta retorisen tutkimuksen (engl. *rhetorical studies, rhetorical criticism*) näkökulmasta: geneerisestä ja uusklassisesta. Genretutkimuksen periaatteiden mukaisesti tulkitsen Kekkosen puheissaan tekemiä lajityyppivalintoja: *onko Kekkosen puheiden lajityypeissä jotain erityislaatuista aikakauden muihin suomalaisiin poliittisiin puheisiin verrattuna?* Uusklassisessa retorisessa tutkimuksessa huomiota kiinnitetään laajaan kirjoon retorisia tekniikoita ja strategioita – soveltaen retoriikan kirjallisuutta antiikista niin kutsuttuun uuden retoriikan nousuun saakka (ks. Summa 1996; Puro 2006, 107–109; Sääsilahti 2007). Uusklassinen lähestymistapa johdattaa esimerkiksi kysymään, millaisia metaforia, rakenteellisia ratkaisuja tai yleisön puhuttelutapoja Kekkonen puheissaan käyttää.

Toinen kysymykseni onkin, *millainen puhuja Kekkonen uusklassisen analyysin näkökulmasta on?*

Genre- ja uusklassisen tutkimuksen perinteet on kuvailtu hyvin esimerkiksi James Jasinskin *Sourcebook on rhetoric: Key concepts in contemporary rhetorical studies* -teoksessa (2001) ja Sonja Fossin *Rhetorical criticism* -teoksessa (2009). Molemmista teoksista on myös käsitelty avainkäsitteiden – etenkin *genre* – erilaisia määrittelytapoja. Itse ymmärrän *genre* Ridellin (1994, 147) vana-vedessä merkityksenantoprosessiksi, jolla organisoidaan puheiden diskursusia ja tulkintaa (ks. myös Ridell 2006). Ridellin määritelmä istuu analyysiin hyvin, koska – ja ehkäpä näin juuri Kekkosella – eri lajityypeillä on selvästi yhteiskunnallista keskustelua ja julkisuutta organisoiva funktionsa. Ridellin käsitteellistämistapa on nähdäkseni myös hyvin uskollinen Mihail Bahtinin alkuperäiselle *puhegenre*-käsitteelle (Bakhtin 1986, 60–62).

Uusklassisille analyyseille ominaiseen tapaan tarkastelen tämän ohella sitä, mitä kunkin *genre* sisällä tapahtuu; millaisia kieleen, ilmaisutapoihin tai -tyyleihin liittyviä valintoja Kekkonen eri lajityyppien yhteydessä tekee. Kuten Vesa Heikkinen ja Eero Voutilainen (2012, 28) ovat todenneet, *genre* ”muuttuvat retoristen tilanteiden mukana”. Vuosina 1937–1967, joihin tässä artikkelissa keskitytään, Kekkonen pääsi – tai joutui – hyvin erilaisiin ja jännitteisiin retoriisiin tilanteisiin ja jätti vahvan kädenjälkensä suomalaisten poliittisten puheiden lajityyppisiin. Hyvin tunnettuja esimerkkejä ovat Kekkonen noottikriisi- ja yöpakkaspuheet, joissa Kekkonen loi aikanaan täysin uutta suomalaista poliittista puhekulttuuria.

Vaikka Kekkostä käsitteleviä teoksia on paljon, hänen retoriisiin taitoihinsa tai strategioihinsa on keskitytty harvemmin. Tunnetuin Kekkonen retoriikkaa analyysoivista tutkimuksista on Timo Tuikan (2007) väitöskirjatyö. Kuten Tuikka (2007, 44) toteaa, Kekkonen retorinen ”kieliohjelma” oli täynnä sarkasmia, ironiaa ja satiiria, ja hänelle näytti olevan ominaista tarkoituksellinen poliittisten vastustajien ärsyttäminen (ks. myös Hänninen 1996, 168; Leiwo & Pietikäinen 1996, 101–102). Kuten Tuikka myös tuo esille, juuri radioretoriikka oli kiinteä osa Kekkonen politiikantekotapaa. Monet Kekkonen retoriikka taitoja kommentoivista kirjoittajista (kuten Uimonen 2010; Meinander 2006; Salokangas 1996) lähestyvät Kekkostä painotetun yleisradiolähtöisesti, koska hänen puheensa kietoutuvat niin vahvasti Yleisradion yhteiskunnalliseen asemaan Suomessa.

Yleisradio Kekkonen puheiden kontekstina

Kekkonen valtiomiesuraa hahmoteltaessa on helppo havaita niin Saarenheimon kuin *Yleisradion historian*kin (Lyytinen 1996; Salokangas 1996; Vihavainen 1996) perusteella, että etenkin poliittisen uran alku kulkee ajallisesti rinnakkain yleisradiotoiminnan kehityksen kanssa. Vuosien 1934–1936 välillä Yleisradio sai käyttöönsä modernit äänitys- ja tallennelaitteet, minkä seurauksena kuuntelulupien määrä kasvoi nopeasti (Tulppo 1976, 114–120). Kekkonen poliittisen uran ensimmäiset ministerikaudet – niin kutsutut ”myrrysmiesvuodet” – ajoittuvat juuri kuuntelulupien kasvun aikoihin vuosina 1936–1939 (Suomi 1986; Tulppo 1976, 326–327).

Radion tekninen kehitys loi otolliset olosuhteet Kekkonen kaltaiselle hyvälle puhujalle, mutta merkityksellisintä on kuitenkin se konteksti, jonka Yleisradio tarjosi Kekkonen puheille. Kuten Taisto Hujanen (2003, 93) on todennut, Yleisradion puoli vuosisataa kestänyt monopoliasema on yksi suomalaisen

mediahistorian omaleimaisuuksista (ks. myös Kemppainen 2015). Suomessa radio olikin pitkään yksiääninen, ja kuten Saarenheimo (2011, 62) toteaa: ”Kekkosella oli selvä käsitys miten parhaiten vedota radiopuheilla kansaan.”

Herkin kysymys yleisradiokontekstin yhteydessä on koskenut Kekkonen henkilökohtaisia suhteita Yleisradioon. Kuten Raimo Salokangas (1996, 55) on tuonut esille, Kekkonen yhteydet yhtiöön kehittyivät jo 1930-luvun aikana. Esimerkiksi Jussi Koskiluoma – Yleisradion ohjelmajohtaja 1940-luvulla – tunsikin Kekkonen hyvin Akateemisen Karjala-Seuran (AKS) kautta. Toinen keskeinen linkki Yleisradion ja Kekkonen välillä oli Kustaa Vilkuna, joka toimitti Yleisradiossa maaseutuohjelmistoa (Tulppo 1976, 225). Vilkuna istui pitkään Yleisradion johtokunnassa ja vaikutti ”Kekkonen harmaana eminenssinä”, kuten Salokangas (1996, 55) häntä kutsuu, Yleisradion toimintapolitiikkaan.

Kekkonen ja Yleisradion välisten suhteiden tulkinnassa on nähtävissä kaksi lähestymistapaa: suhteiden voi katsoa joko kehkeytyneen vääjäämättömästi Kekkonen itsevaltaisen poliittisen johtajuuden ja Yleisradion monopoliaseman toisiinsa kietoutumisen kautta tai Kekkonen päämäärähakuisen toiminnan seurauksena. Omassa tutkimuksessani en kuitenkaan pidä kumpaakaan lähestymistapaa puheiden tulkinnassa varsinaisena ennako-oletuksena, vaan lähdän liikkeelle argumentista, josta kaikki aiemmat kirjoittajat näyttävän olevan yhdenmielisiä: Kekkonen osasi puhujana hyödyntää poikkeuksellisen hyvin radion viestintävälineenä hänelle suomina mahdollisuuksia. Tätä kautta juuri Kekkonen yleisradiopuheilla ja hänen poliittisella johtajuudellaan on erityislaatuinen suhde. Kekkonen ääni assosioitui vahvasti Yleisradioon ja päinvastoin – molemmilla oli monopoliasemansa.

Tutkimusaineisto ja -arkistot

Tutkimusaineiston kivijalan muodostaa Tuomas Vilkunan (1967) toimittama kaksiosainen *Urho Kekkonen: Puheita ja kirjoituksia I–II. Puheita vuosilta 1936–1967*. Teokseen viitattaessa käytän jatkossa lyhenteitä PK 1 ja PK 2. Vilkuna kertoo teoksen esipuheessa (Vilkuna 1967, 5) koonneensa toimitettavaan kokoelmaan kaikkiaan 700 puhetta. Näistä Kekkonen on valinnut lopulliseen kaksiosaiseen teokseen 200. Kekkonen valintakriteereitä tai toimitusprosessia Vilkuna ei kuvaile, mutta keskeistä on, että radiopuheet on kirjoitettu puhtaaksi suoraan Yleisradion äänitearkistossa olevilta nauhoilta. Puheiden otsikot ovat Vilkunan laatimat; alkuperäisissä radion ohjelmistoissa niitä ei käytetty.

Kuten Saarenheimo (2011, 44) toteaa, Kekkonen vaikutti mielellään hänestä tehtyihin kokoelmiin: esimerkiksi *Suomen presidentit puhuvat* -äänilevysarjan ja -kirjan (Saarenheimo 1964) toimitusprosessissa Kekkonen halusi omiin puheisiinsa lisäyksen, jonka Yleisradio, toimittaja ja kustantaja myös toteuttivat. Saarenheimo on noista käänteistä kirjan toimittajana myös hyvin tietoinen. Vilkunan kokoelma kertoo vastaavalla tavalla paitsi puheista itsestään myös siitä, millaisena puhujana Kekkonen halusi itsensä muistettavan. Kokoelmassa on Kekkonen itsensä mielestä merkittäviä puheita, mikä on samanaikaisesti aineiston etu ja haitta. Aineistosta näkyy, millaisia puheita Kekkonen arvosti, mutta historiallisesti edustavana otteena kaikista Kekkonen pitämistä puheista sitä ei voi pitää.

Puheita ja kirjoituksia I–II sisältää kaikkiaan 34 radiopuhetta (Liite 1). Muut puheet on pidetty useimmiten eduskunnassa tai esimerkiksi valtiovierailujen yhteydessä. Monet kokoelman puheista löytyvät nykyään julkisista arkistoista. Kaikki löytyvät pyydettäessä Urho Kekkonen arkistosta¹ mutta yhä helpommin

1 <<http://www.ukk-arkisto.fi>>.

myös Arkistolaitoksen digitoitujen arkistojen kautta² tai Yleisradion Elävästä arkistosta³. Keskityn PK 1:n ja PK 2:n 34 radiopuheesta erityisesti tiettyihin – esittämisajankohdan tai puheista muissa lähteissä käytyjen keskustelujen perusteella määrittäviin – avainpuheisiin. Käytän kuitenkin koko aineistoa tulkintojen vahvistamisessa ja joidenkin lajityyppien – kuten uudenvuodenpuheiden – yleispiirteiden tunnistamisessa.

2 <<http://www.arkisto.fi>>.

3 <<http://www.yle.fi/aihe/elava-arkisto>>.

Virkamiesretoriikasta yhtenäisen Suomen poliittiseen johtajuuteen

Kekkonen radiouran alkupuoli on monipuolinen ja -polvinen, eikä hänen ennen sotia tai niiden aikana pitämissään radiopuheissa pysty vielä havaitsemaan silmiinpistävää omaleimaisuutta. Kuten Saarenheimo (2011, 19–21) tuo esille, Kekkonen puhui radiossa vuosina 1937–1945 vaihtelevissa rooleissa: paitsi sisä- ja oikeusministerinä myös urheilun puolestapuhujana ja sotien aikaan esimerkiksi siirtoväen huollon keskuksen johtajana (Vihavainen 1996, 138). Ensimmäinen radiopuhe *Puheita ja kirjoituksia* -teoksessa on ”Kansa joka kasvaa tehtävän mukaan”, jonka Kekkonen esitti 29.10.1939 Cajanderin III -hallituksen sisäministerinä. Kyseinen Kekkonen puhe ansaitsi enemmän huomiota kuin mihin katse uran alkupuolen puheissa yleensä kohdistuu, koska jo tässä puheessa on nähtävissä Kekkonen pyrkimys asettua kansakunnan yhtenäistämisen takuumieheksi. Kyse on toki lähinnä vasta pyrkimyksestä, mutta juuri tämä tekee puheesta keskeisen.

”Kansa joka kasvaa tehtävän mukaan” -puheessa on retorisisessa mielessä useita kiinnostavia yksityiskohtia, mutta yksi havainto nousee yli muiden. Kekkonen oli uransa alkuvuosina pidättyväinen ja varovaisen koetteleva esimerkiksi kantaaottavien metaforien ja analogioiden käytössä. Hän käytti kuitenkin puheessa hyväkseen klassisessa retoriikassa eriteltyjä virkamiesretoriikan työkaluja, joita etenkin Göran Hägg (2001, 50–51) on käsitellyt ruotsalaisen poliittisen retoriikan historiaa esittelevässä *Praktisk retorik* -teoksessaan (suom. *Hyvin puhuttu*). Esimerkiksi entisten punakaartilaiden isänmaallisuus herätti talvisodan aikaisessa Suomessa epäilyjä ja oli kansallista lähihistoriaa vasten herkkä aihe. Kekkonen tarttuu kuitenkin – ainakin näennäisen uskaliaasti – aiheeseen ja esittää suoran sitaatin muodossa entisen punakaartilaisen kuvauksen isänmaastaan:

Meidän työläisten isänmaallisuus ja itsenäisyystahto saattaa useinkin esiintyä arkisemmassa asussa ja vähäpuheisempana, mutta se on vaiteliaisuudestaan huolimatta järkkymätön kuin maamme harmaa graniittipohja (PK 1, 82).

Kekkonen puhuu poissaolevan ihmisen suulla. Tämä niin kutsuttu *pro-sopopoeia*-tekniikka, jota esimerkiksi Quintilianus kuvailee *Institutio oratoria* -teoksensa yhdeksännessä luvussa (suom. *Puhujan kasvatusta* 2014), liittyy klassisessa retoriikassa juuri virkamies- ja poliittiseen puheeseen: puheen painavimman sisällön takana ei ole puhuja itse vaan Kekkonenkin tapauksessa tuo tuntematon ”entinen punakaartilainen”. Kekkonen asettaa vahvat deskriptiiviset elementit – työläisyyden, vähäpuheisuuden ja harmaan graniittipohjan – anonymiteetin suojaan mutta kehystää suomalaisuuden kuvaukset myötämielisyydellä. Tästä hän rakentaa sillan kansalliseen yksimielisyyteen. ”Isänmaallisuuden järkkymätön harmaa graniittipohja” on Perelmanin (1996, 140–141) tunnettua käsitteistöä seuraten Kekkosella eräänlainen suomalaisuuden ”juurimetaphora”, jonka päälle ajatus yhtenäisyydestä rakentuu.

Niin maltillinen kuin puhe poliittiselta linjaukseltaan onkin, ”Kansa joka kasvaa tehtävän mukaan” tavoittelee yksimielisyyden ja uhrautuvaisuuden hengessä jopa Winston Churchillin klassikkopuheiden hyperbolia – Kekkonen liioittelee, mutta liioittelu on selkeästi tietoinen tyyliä. Siinä missä Churchill ei luvannut 13.5.1940 pitämässään tunnetussa puheessa muuta kuin ”verta, raadantaa, kyyneliä ja hikeä” (ks. puheen suomennos selityksineen: Montefiore 2008, 144–151), Kekkonen kuvailee vuoden 1939 lopun lähestyessä edessä aukeavaa ”kiduttavan pitkää hermojen sotaa”. Kekkonen voi katsoa hahmotelleen jo tässä puheessa itselleen roolia, jonka lähin vastine esimerkiksi Hastingsin (2010) analyysien perusteella löytyy juuri Churchillin BBC-puheista; molemmat puhuivat kansallisissa yleisradioyhtiöissä lujan ja periksi antamattoman kansan ääninä.

Kuten Saarenheimo (1964, 70) on suorasukaisesti todennut, Risto Ryti – jonka vastuulle presidenttinä lankesivat sotavuosien radiopuheet hieman samaan tapaan kuin kuningas Yrjö VI:n vastuulle Englannissa – ei ollut innostava kansanpuhija. Ryti oli ”arvokas ja rauhallinen”, ja vaikka hänen 26.6.1941 pitämänsä jatkosodan julistuspuhe onkin Suur-Saksan ”nerokkaan johtajan, valtakunnankansleri Hitlerin” ylistyksessään mielenkiintoinen näyte Suomen natsimyönteisyydestä, Kekkonen asettui puhujana juuri Rytin vastapainoksi. Suomalaiselle radionkuuntelijalle Ryti edusti sodan jatkuessa tappiomielialaa ja ”henkistä väsymystä”, kun taas Kekkonen edusti ”pidättyvyyttä ja vastuuntuntoa”. (Saarenheimo 1964, 75, 126.) Kekkonen tunnisti uudenlaisen poliittisen kielen vaatimukset ja kykeni sopeuttamaan oman puheensa uuteen toimintaympäristöön.

Esimerkiksi Heikki Ylikangas (1986) on todennut niin kutsutun suurmiesteorian kritiikessään⁴, että Kekkonen nouseminen poliittiseksi johtajaksi ja kansalliseksi puhujaksi ei johtunut pelkästään hänen omista kyvyistään. Valtakunnan virallisen äänen asema lankesi hänelle toisaalta ympäristön poliittisista paineista, toisaalta vakavasti otettavien kilpailijoiden puutteesta johtuen. Henrik Meinander (2006, 213) toteaa asetelmasta oppikirjassaan nasevasti:

[–]Kekkosella oli selkeä ääni, ja lisäksi hän muotoili sanottavansa lyhyesti ja ymmärrettävästi. Samaa ei voinut sanoa monista poliittisistä vastustajista[–].⁵

Kekkonen jatkosodan lopulla omaksuma pidättyvyyden ja vastuuntunnon rooli jalostui 1940-luvun lopun radiopuheiden retoriikassa kahtalaiseen suuntaan: Vastuuntunto kiteytyi Kekkonen sodanjälkeisissä puheissa ”tosiasioiden” tunnistamiseen.⁶ Kekkonen pystyi muuttamaan sotien aikaisten radiopuheidensa hillityn mutta selkeän ja kiistämättömän sotapaatoksensa eetoslähtöiseksi järkevien neuvostosuhteiden retoriikaksi. Kekkosesta kehkeytyi radiopuheidensa varassa vankkumaton ”tosiasioiden puolustaja” sekä jatkosodassa Suomen tekemien ”suurten kansallisten erehdysten korjaaja”.

Sotien aikaisten erehdysten korjaaja, tosiasioiden puolustaja

Samaan aikaan, kun Kekkonen pidättyväisyyttä korostava turvallisuuspoliittinen ajattelutapa alkoi saada Suomen poliittisella kentällä vastakaikua, hänelle myös aukesi Yleisradion puolesta mahdollisuuksia tuon ajattelutavan julkiseen manifestointiin. Kekkonen 1940-luvun ministeriaikojen tunnetuin radiopuhe on epäilemättä 25.9.1944 pidetty puhe, jossa Kekkonen – kuten Tuikka (2007, 42) asian ilmaisee – ”suostutteli Suomen kansaa uuden ulkopoliittisen ajatte-

4 <<http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/johtajuus.html>>.

5 Kuten Meinander (2006, 213) jatkaa, toisin kuin monilla muilla aikansa poliitikoilla, Kekkosella oli ilmeinen taito hyödyntää saamaansa ”mediakoulutusta”. Meinander ei sano suoraan, kenen tai minkä tahon antamaa koulutusta hän tarkoittaa, mutta viittaa edeltävissä lauseissa Yleisradioon.

6 Kekkonen kirjoitti suorasukaisesti ”tosiasioiden tunnustamisesta” Pekka Peitsen salanimellä *Suomen Kuvalehdessä* 20.6.1944: ”Oikeat johtopäätökset siitä, mitä linjoja politiikassa on noudatettava, voidaan tehdä ainoastaan sillä edellytyksellä, että ollaan selvillä tosiasioista ja hyväksytään ne” (<<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/8465/TMP.obj-res.1133.html?sequence=1>>).

lutavan taakse”. Saarenheimo (2011, 21) katsoo, että juuri tästä puheesta alkoi Kekkonen sittemmin tavaramerkiksi muodostunut julistava ”tosiasiapuhe” (ks. PK 1, 141). Puhe löytyy myös Kansalliskirjastosta digitoituna:⁷

Se lopputulos, johon sota on vienyt, osoittaa, että viimeaikainen politiikkamme on ollut erehdys. En käy tässä tutkimaan, missä määrin se olisi omilla voimillamme ollut vältettävissä, mutta erehdys meidän on myönnettävä. (PK 1, 141.)

Suomen kansa on sille määrätyn uuden poliittisen tien alussa. Valmiit, leveät tiet on meiltä suljettu, meidän on rakennettava yli soiden ja vaarojen uusi tie kansalliselle elämällemme. (PK 1, 142.)

Puheen metaforissa ja yleisotteessa on selkeä ero aiempiin puheisiin nähden: Kekkonen viittaa toisaalta Friedrich Hölderlinin ”kansalliseen kohtaloon”⁸, toisaalta käyttää ”teiden sulkemisen” kaltaisia ehdottomuutta korostavia metaforia. Myöhemmin Kekkonen puheissa vieläkin keskeisemmässä asemassa olevat luontokuvaelmat muodostavat uuden juurimetaphoran: suomalaisuus ilmenee suomalaisessa luonnossa ja maisemanpiirteissä.

Yksittäisiä retorisia ratkaisuja olennaisempaa tässä puheessa kuitenkin on, mitä ensimmäisessä näytteessä (PK 1, 141) julkilausutaan. Kekkonen esiintyy suuren kansallisen erehdyksen tunnustajana ja asemoi itsensä tuon virheen korjaajaksi. Siinä missä Ryti luotti ulkoiseen tahoon, Kekkonen asettelee itsensä suomalaisen ”sitkeyden ja henkisen kestävyuden” johtoon (PK 1, 142). Puheen läpi kulkeva ajatus suomalaisista vahvana urheilukansana limittyy Kekkonen omaan urheilijataustaan:

Urheilijan täytyy oppia häviämään masentumatta. Tätä oppia tarvitsee Suomen kansa nyt enemmän kuin koskaan ennen. (PK 1, 142.)

Kuten Saarenheimo (1964, 134) tuo – näin jälkikäteen tarkasteltuna istuvaa presidenttiä mielistelevin sanakääntein⁹ – esille, Kekkosella oli erityislaatuinen suhde urheiluun, ja hän ymmärsi fyysisen kunnon merkityksen. Kekkonen korosti omaa urheilullisuuttaan koko uransa ajan, mutta vuonna 1944 sillä oli erityinen painoarvonsa: Suomi oli niin vertauskuvien kuin arkitodellisuudenkin tasolla lyöty kansakunta. Kekkoselle urheilu ja fyysinen kunto olivat elinvoiman ja tahdon ilmentymiä. Jatkosodassa tehdyt erehdykset koettelivat suomalaisuutta ja kansallista elinvoimaa, kuten kisat koettelevat urheilijaa, mutta aidon olympiaurheilijan tavoin Suomen tuli nousta sitkeästi takaisin jaloilleen.¹⁰

Vähäisemmälle huomiolle ovat jääneet Kekkonen lokakuussa 1945 pitämät radiopuheet ”Mielialojen kehityksestä välirauhan jälkeen” (5.10.1945; PK 1, 171–173) ja ”Kansalaisen vastuu valtakunnan asemasta” (9.10.1945; PK 1, 174–176). Puheet ovat radiopuheina merkityksellisiä, koska niistä heijastuu Kekkonen ymmärrys siitä, että hän pitää nimenomaan radiopuheita ja että radio voi olla välineenä luonteeltaan julistava ja manifestatiivinen. Esimerkiksi Torkki (2006, 23) on populaarissa mutta ansaitusti paljon huomiota saaneessa *Puhevalta*-teoksessaan todennut, että Kekkonen oli mestari laatimaan puheisiinsa säpsähdyttäviä aloituksia ja on jäänyt siitä syystä kuulijoiden mieleen. Väittäisin, että ensimmäiset radiopuheet, joissa aloitusosioiden herättävyyttä ja iskevyyttä on erityisesti pohdittu, ovat juuri kaksi edellä mainittua puhetta:

Kuka tahansa meistä saattaa muistaa, kuinka mahtisanalla Siperia silloin pyrittiin tukahduttamaan vähäisinkin rauhan puolesta lausuttu sana (PK 1, 171).

7 <<https://www.doria.fi/xmlui/bitstream/handle/10024/11109/TMP.obj-res.404.html?sequence=1>>.

8 Hölderlinin *Vaeltaja* ilmestyi suomeksi 1945. Esipuheessa tuodaan hyvin esille, miten teos kietoutui Suomen historian lähitapahtumiin.

9 Saarenheimo (1964, 134): ”Enemmän kuin kukaan edeltäjistään presidentti Kekkonen on kierrellyt Suomea. Vanhana urheilijana hän on pystynyt liikkumaan kansan keskuudessa tietttömiäkin taipaleiden takana. Hän on omalla esimerkillään osoittanut, että hyvä fyysinen kunto kuuluu kansalaishyveisiin.”

10 Ks. Elävä arkisto, <<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/kekkonen-hiittaa-kekkonen-kalastaa>>.

[--]häiritsevänä tekijänä, joka estää mielialojen rauhoittumista, on myös se seikka, että jotkut kansalaiset joko eivät lainkaan tai eivät ainakaan täydelleen käsitä sitä uutta poliittista asemaa, mikä maallamme on (PK 1, 174).

Kumpikin edellä lainattu virke on puheiden ensimmäisten kappaleiden loppusta, ja kummassakin tapauksessa tätä aloitusosion viimeistä virkettä seuraa selkeästi kirjoitettu ja arkistonäytteiden perusteella vahvistettavissa oleva tauko, joka ohjaa substanssikäsittelyyn.

Tuikan (2007) väite siitä, että Kekkonen sovelsi Cassonin *Hyvä puhuja* -teoksen (1939) ohjeita, näyttäisikin pitävän paikkansa ainakin heti sotien jälkeen pidettyjen puheiden suhteen. Casson (1939, 90–91) toteaa puheen aloituksista, että puhujan ”on raivattava tieltään ennakkoluulot ja väärinkäsitykset” ja kehottaa kysymään itseltään, ”mikä on näiden ihmisten tämänhetkinen käsitys aiheesta”. Kekkonen seuraa muutenkin Cassonin (1939, 92) ohjeita: ”Suomalainen yleisö pitää suorasukaisuudesta. [--] Ole oikeudenmukainen, vaikka oletkin varma.” ”Mielialojen kehitys” -puheen ”puhetyyli”, kuten Casson (1939, 121) sitä kutsuu, on ”hallitsevaa”, ”vakuuttavaa” ja ”voimakasta”, mikä sopii – Cassonin sanavalintoja edelleen seuraten – ”vain voimaihmisille”. Kekkonen sanavalinnat ovat jyrkkiä:

[--]kansallista elämää uhkasi täydellinen perikato[--] (PK 1, 171).

[--]jaiheuttajana on ollut tahallinen järjestetty kauhupropaganda[--] (PK 1, 172).

[--]asekätken[nä] toteuttajat ovat syyllistyneet mitä raskaimpaan rikokseen maataan kohtaan (PK 1, 172).

[--]saattaa heidät siihen ankaraan rangaistukseen, minkä tämä vastuuton teko ansaitsee (PK 1, 173).

[--]jokainen kansalainen on velvollinen avustamaan viranomaisia[--] (PK 1, 173).

Kekkonen rooli erehdyksen korjaajana on ”Mielialojen kehitys” -puheessa helposti tunnistettavissa, samoin kuin Cassonin ajatus hallitsevasta valtapuheesta. Kekkonen puheessa syylliset on – Kekkonen lakimiestaustaa vasten hyvin suoraviivaisesti – käytännössä jo tuomittu. Voisi myös ajatella, että Kekkonen odottaa yleisöltään ennemminkin keskinäisen ilmiannon kulttuuria kuin luottamusta suomalaiseen oikeusjärjestelmään.

Puheen loppu (PK 1, 173) ilmentää, että Kekkonen tietää puhuvansa uudestaan pian. Kahden radiopuheen välille rakentuu kaari: ”Mielialojen kehitys” on herättävä, jopa hyökkäävä, ”Kansalaisen vastuu” puolestaan sovitteluvampi ja selittävämpi. Tekniikka tunnetaan retoriikan historiassa – vaikkakin on vaikea sanoa, missä määrin Kekkonen sen tunsikin – etenkin keskiajan jesuiittaretoriikasta; pelon ja sekasorron saarnoja tuli seurata henkilökohtaisen vapautuksen mahdollisuus (Conley 1990, 153–155). Tämä oli myös Kekkonen ajatus: ”Mielialojen kehitys” maalailee Suomen tuhon tietä, ”Kansalaisen vastuu” kertoo siitä, miten vastuulliset ihmiset välttävät edessä häämöttävän katastrofin.

Puhepari on tällaisenaan kuin jatkokertomus. Kekkonen puhuu ensin kaaoksesta ja sekasorrosta, seuraavaksi hän on toivon ja rauhan apostoli. Jokainen radiopuhe *Puheita ja kirjoituksia* -kokoelmassa on itsenäinen kokonaisuutensa, mutta Kekkonen rakensi puheiden välille joissain tapauksissa jatkokertomuksenomaisen yhtenäisen narratiivin, josta on jälkikäteen erotettavissa klassisesta poetiikasta tutut protagonistin (tarinan päähenkilö, kuten presidentti Paasikivi tai Kekkonen itse) ja antagonistin (päähenkilön vastustaja tai vastus, kuten asekatkijat tai äärioikeisto) roolit (ks. Vacklin & Rosenvall & Nikkinen 2007). Kekkonen käytti jatkokertomustekniikkaa uudestaan etenkin

yöpakkaspuheissa ja noottikriisissä. Erittelen kyseisiä puheita tarkemmin turvallisuuspuheita käsittelevässä luvussa.

Puheiden lajityypit ja keskeiset retoriset tehokeinot

Kekkosen painokas tosiasiapuhe leimaa käytännössä kaikkia radiopuheita aina Kekkosen omaan pääministerikauteen (1950–1956) saakka. 1950-luvulla puheissa tapahtuu selkeä muutos. Muutos johtuu paitsi Kekkosen uran nousujohteisuudesta, joka vei presidenttiyteen vuonna 1956, myös maailmantaapahtumista, joihin Kekkonen virkansa puolesta reagoi. Kekkosen poliittiselle johtamiselle ominaiset radiopuheiden lajityypit ja retoriset tekniikat hioutuivatkin omanlaisikseen 1950-luvun aikana. Kekkonen uudistui puhujana 1960-luvulla retoristen tekniikoiden osalta, mutta keskeiset lajityypit eivät juurikaan enää muuttuneet.

Kekkosen radiopuheiden lajityypit voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan, jotka ovat: 1) muistopuheet, 2) uudenvuodenpuheet ja 3) turvallisuuspoliittiset puheet. Jokaisella lajityypillä oli olemassa Suomessa jo ennen Kekkosta kielelliset ja tyyllilliset lajityyppikonventionensa (Ridell 1994, 159; Mäntynen & Sääskilahti 2012, 198), mutta Kekkonen teki niistä omannäköisensä ja uudisti perinteitä. Uudistamista tapahtui – joissain tapauksissa jyrkilläkin – retorisilla ratkaisuilla lajityyppien sisällä osin niin, että lajityyppien rajat levenivät: esimerkiksi muistopuheessa saatettiin ottaa kantaa myös turvallisuuspolitiikkaan. Kekkonen siis puhui pääsääntöisesti kunkin genren sisällä lajityypille uskolliseen tapaan mutta myös selvästi kehitteli lajityyppiä eteenpäin poliittisten tavoitteidensa mukaisesti. Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa mainittua kolmea lajityyppiä ja pyrin löytämään uusklassisen retorisen tut-

Kekkosen radiopuheiden retoriset tekniikat hioutuivat omanlaisikseen 1950-luvun aikana. Kuvassa presidenttiehdokas Kekkonen pitää radiopuhetta vuonna 1956. Kuva: Ylen Elävä Arkisto, <https://www.flickr.com/photos/ylearkisto/14249869006/in/album-72157644983155892/>.

kimuksen mukaisesti sellaisia klassisen retoriikan tekniikoita, joita Kekkonen on käyttänyt käytännön poliittisen vaikuttamisen työkaluina.

Kekkonen muistopuheiden esittäjänä

Kekkonen 1950–1960-lukujen radiopuheiden tunnetuin genre on epäilemättä muistopuheet. Kekkonen luki pääministerinä Yleisradion viralliset muistopuheet C. G. Mannerheimille ja J. V. Stalinille sekä presidenttinä Risto Ryttille, J. K. Paasikivelle, Jean Sibeliukselle ja J. F. Kennedylle. Niin Tuikan (2007), Saarenheimon (2011; 1964), Elävän arkiston toimituksen¹¹ kuin joidenkin aikalaismuistelmienkin¹² perusteella näistä erityisen painavana voidaan pitää ”J. V. Stalinin muistolle” -muistopuhetta.

Muistopuhetta Stalinille (6.3.1953, PK 1, 282–285) voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta: Jos oletetaan, että Kekkonen tunsikin Kreikasta kumpuavia ylistyspuheiden perinteitä ja epideiktistä retoriikkaa (Aristoteles, suom. 1997, 16) tai oli lukenut Senecan tai Ciceron latinalaisen retoriikan muistopuheita (niin kutsuttuja *consolatioita*), voidaan väittää, että hän kykeni tekemään valintoja erilaisten muistopuheperinteiden välillä. Todennäköisempää kuitenkin on, että jälkikäteen nähtävät yhtymäkohdat Kekkonen muistopuheen ja vaikkapa Senecan muistopuheiden välillä johtuvat siitä, että lohduttaminen, osan ottaminen ja puheen kohteena olevan edesmenneen henkilön glorifiointi vain muistuttavat toisiaan kulttuurista ja ajasta riippumatta. Tämä varaus huomioon ottaen on todettava, että ”Muistopuhe Stalinille” on sangen edustava esimerkki nimenomaan latinalaisen retoriikan *consolatioista* – oli se sitä sitten sattumalta tai ei. 1900-luvun moderneihin anglosaksisiin *eulogioihin* (engl. *eulogy*, suom. muisto- tai ylistyspuhe), joissa on muistopuheina *consolatio*-perinteeseen verrattuna paljon vapauksia, Kekkonen on vaikeampi yhdistää.

Kekkonen Senecalle ominainen stoalainen muistopuhetyyli näkyy ennen kaikkea ilmaisutyyliensä. Kekkonen on pidättyväinen, jopa lakoninen, ja tarkastelee Stalinin kuolemaa osanottavasti mutta tyyneästi. Muistopuhe välttelee paatosta ja korostaa Senecan *Lohduttautumisesta*-tutkielman (suom. 1964) tyyliin järjen merkitystä: “[--]jos suru on alistettu tottelemaan järkeä, se tyyntyy iäksi” (emt. 175). Kekkonen samaistaa puheessaan Stalinin koko neuvostojohdossa ja sen pysyvään ”hyvään tahtoon” (PK 1, 284) ja käsittelee kansojen välisiä suhteita henkilöiden ja valtioiden välisen analogian kautta; maiden välisiä suhteita on koeteltu, mutta:

Ihminen, jonka lujuus on jo koeteltu, pysyy lujana sekä onnessa että onnettomuudessa, sillä hän on jo onnellisena tullut tietämään, että hän kykenee vastustamaan onnettomuutta (Seneca, suom. 1964, 153).

Senecan *consolatioille* ominaisten mielenlujuuden, rauhallisuuden ja vankkumattomuuden ohella Kekkonen näyttää seuraavan Ciceron ohjeita: *Exordium* (aloitus) on maltillinen ja rauhoitteleva, koska Stalinin kuolemasta oli oletettavasti levinnyt nopeasti julkisuuteen epävarmuutta lietsovia huhuja (PK 1, 282). *Narratio* (kerrontaosio) on suhteellisen pitkä: Kekkonen käy läpi yksityiskohtaisesti Stalinin henkilöhistoriaa mutta painottaa Ciceron *consolationeille* ominaiseen tapaan ”ystävyyttä”, ”myötätuntoa” ja ”hyvää tahtoa” (PK 1, 283–284). *Tractatio* (todistelu) korostaa suomalaisten ”vilpittöntä surua” ja ”syvää kiittolisuutta”. *Peroratio* (lopetus) on muistopuheeksi lyhyt mutta etenkin senecalaista perinnettä vasten tyyli puhdas:

11 < <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/suomalaiset-muistelevat-j-v-stalinia>>.

12 Ks. esim. <<http://kariyman.blogspot.fi/2015/02/kek-konen-nuoli-stalinin-ruumista-mutta.html>>.

Suomen kansa ja Suomen hallitus tekevät kunniaa generalissimus Stalinin paarien ääressä (PK 1, 285).

Kekkosen ”generalissimus Stalin” -ilmaisua voidaan lähestyä synekdokeena, jossa kielikuvaan liittyvällä erityisellä sanavalinnalla (generalissimus) viitataan yleisempään tasoon (Neuvostoliiton johtoon). Kekkonen kuitenkin käyttänee generalissimusta ennemminkin metonymiana, jossa olennaista on sen osoittaminen, että suomalaiset jakoivat neuvostoliittolaisten kanssa sen tuttuuden ja läheisyyden, joka ilmaisuun liittyi. Metonymia, joka kielikuvana käyttää hyväksi juuri jonkin sanan ennalta tunnettavuutta ja erityismerkitystä, on Stalinin yhteydessä ymmärrettävä valinta: kunniaa tehtiin Suomen kansan ystävän paarien äärellä.

Stalinin muistopuhe pitää sisällään yksityiskohtia, jotka ovat samansuuntaisia kuin Rytin aiemmin mainitussa puheessa ja osuvat myös samasta syystä nykylukijan silmään. Ryti kutsui Hitleriä neroksi, Kekkonen puolestaan ylistää Stalinia puheensa *peroratiossa* ”nerokkaaksi ja menestykselliseksi” (PK 2, 282) ja *narratiossa* ”viisaaksi ja suureksi valtiomieheksi” (PK 2, 284). Kummankin diktaattorin osalta myöhempi keskustelu on nostanut esille kysymyksen siitä, tiedettiinkö – tai välitettiinkö – Suomessa puheiden esittämisaikaan Saksassa ja Neuvostoliitossa tapahtuneesta valtiollisesta terroristista.

”Kansalaiset!” – Uuden vuoden avaukset

Puheita ja kirjoituksia sisältää kymmenen uudenvuodenpuhetta, kaikki julkaistuin II-osassa. Ensimmäinen kokoelmaan valituista uudenvuodenpuheista on vuodelta 1957 ja viimeinen 1967. Se, että Kekkonen on valikoinut kokoelmaan kaikki ensimmäisten presidenttikausiensa uudenvuodenpuheet, kertoo niiden kahtalaisesta merkityksestä: Kekkonen mitä ilmeisimmin piti niitä onnistuneina puheina, mutta toisaalta puheilla on lajityyppinä myös oma itseisarvonsa. Presidentin uudenvuodenpuhe on institutionaalinen rituaali. Kekkonen uudenvuodenpuheita ovat monipuolisesti – nähdäkseni myös tarkoituksellisenkin poleemisesti – analysoineet etenkin Vesa Heikkinen ja Tuure Hurme (2007).¹³

Yleisradiolla on ollut rituaalin luomisessa merkittävä roolinsa: ensimmäisen radioidun uudenvuodenpuheen piti Suomessa P. E. Svinhufvud vuonna 1935.¹⁴ Svinhufvudin puheessaan käyttämä ”Kansalaiset!”-aloitus vakiintui puheisiin, ja puheiden sisällöt – kuten kansallisen yhtenäisyyden korostaminen ja toisteinen ”me”-muodon käyttäminen – siirtyivät presidentiltä toiselle, myös Kekkoselle (Heikkinen & Hurme 2007). Uudenvuodenpuheet ovat muistopuheiden rinnalla radiopuhegenre, jonka kohdalla Kekkonen ja Yleisradion edut olivat samansuuntaiset: valtionpäämies ja yleisradioyhtiö tukivat toisiaan yhtenäisen, yleisradiopolitiikkaan sisäistetyn kansallistunteen luomisessa.

Heikkinen ja Hurme (2007, 5) erittelevät uudenvuodenpuheiden tarkastelussaan sekä retorisia yksityiskohtia että Kekkosesta puhujana muodostuvaa kokonaiskuva. Kokonaiskuva on hyvin samansuuntainen kuin Saarenheimolla: ”Kekkosesta syntyy rehti ja jämerä vaikutelma: tämä mies ei kiertele eikä kaartelee, saati kaunistele tosiasioita, vaan puhuu asioista, niin kuin ne ovat.” Toisaalta Heikkinen ja Hurme myös kritisoivat uudenvuodenpuheita todetessaan, että ”[e]i Kekkonen kieltä kovin värikkääksikään voi sanoa. Kielikuvia hän käyttää harvaksen, ja ne harvat kuvat kumpuavat useimmiten luonnosta”.

13 Heikkisen ja Hurmeen verkkoartikkeli on alun perin vuodelta 2006, mutta sitä on sivuanalytiikan mukaan muokattu vuonna 2007.

14 <<http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?nodeid=44823>>.

Presidentin uudenvuodenpuhe on institutionaalinen rituaali, josta sekä presidentti että Yleisradio hyötyvät. Kekkonen uudenvuodenpuhe 1958 myös televisioitiin ensimmäisen kerran. Kuva: Ylen Elävä Arkisto, <https://www.flickr.com/photos/ylearkisto/21695684595/>.

Heikkisen ja Hurmeen kritiikki osuu sikäli oikeaan, että uudenvuodenpuheiden lajityypin sisällä Kekkonen on selvästi pidättynyt ja varovainen, ja puheita leimaa hillitty luottamus- tai välttämättömyysretoriikka (Leiwo & Pietikäinen 1996, 90–92). Esimerkiksi Rytiin, Kyösti Kallioon tai Svinhufvudiin verrattaessa metaforat eivät ole räiskyviä vaan ennemminkin rauhoittavia ja toiveikkaita.

Kekkonen uudenvuodenpuheiden metaforat noudattavat kuitenkin sopusuhtaisesti niin Aristoteleelle, Cicerolle kuin Quintilianuksellekin ominaisia esteettisyyden, luonnollisuuden ja maltillisuuden kriteerejä (ks. esim. Collins 2008). Juuri uudenvuodenpuheiden metaforissa saattaa myös heijastua se saksalaisen puhekulttuurin vivahde, johon Saarenheimo (2011, 62) viittaa. Metaforissa on toisaalta Johann Herderiltä tuttua romanttisuutta, yhtäältä niiden valintaa näyttää ohjaavan Immanuel Kantille ominainen vastentahtoisuus niin kutsuttuja ”retorisia kuvioita” (Hägg 2001, 122) kohtaan (Puro 2006, 90–91).

Tätä taustaa vasten Kekkonen uudenvuodenpuheiden metaforat, joita on etenkin puheiden *peroratioissa*, ovat klassisen sopusuhtaisia:

Vuoden mittaan on esiintynyt aikoja, jolloin aurinko on näyttänyt menneen pilviin, mutta pilvet ovat väistyneet ja toiveikkain, turvallisin mielin voimme ottaa uuden vuoden vastaan (PK 2, 196).

Rikkoutuneen vedenpinnan alla kulkee kuitenkin voimakas kymi omaa vastustamatonta kulkuaan. Niin kulkee myös Suomen kansa vapaana ja suunnastaan selvillä kohti valoisaa tulevaisuutta. (PK 2, 126.)

Metaforien ohella uudenvuodenpuheissa huomio kiinnittyy siihen, kuinka Kekkonen käyttää – vaikkakin hillitysti – monipuolisesti hyväkseen klassista retoriikkaa. Silmiinpistävimpiä ovat puheiden *anaforat* (joidenkin sanojen toistaminen lauseiden alussa) ja *analogiat* (yhdenmukaisuuksien tai samankaltaisuuksien osoittaminen). Uudenvuodenpuheen 1959 anafora korostaa se, että se on *peroration* viimeinen lause.

Katso taaksepäin: kiitä. Katso eteenpäin: luota. Katso ylöspäin: usko. (PK 2, 77.) Viime vuonna menetti liikenneonnettomuuksissa henkensä arviolta 1000 ihmistä. Suunnilleen saman määrän Yhdysvallat ilmoittaa menettäneensä kaatuneina vuoden mittaan Vietnamin sodassa. (PK 2, 413.)

”Katso taaksepäin: kiitä. Katso eteenpäin: luota. Katso Ylöspäin: usko.” Kekkonen uudenvuodenpuhe 1959 sisälsi useita anaforia. Kuva: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Uudenvuodenpuhe_1959.jpg.

Vuoden 1966 uudenvuodenpuheessa näkyy myös Kekkonen puheille ominainen retoristen tehokeinojen välisten siirtymien hallinta. Kekkonen siirtyy analogiasta suoraan deduktiivisesti yksittäistapaukseen, minkä jälkeen hän siirtyy induktiivisesti ”kohtalotovereiden” kautta takaisin kaikkiin uhreihin:

Yksi auto-onnettomuudessa menehtyneitä oli Lauri Viita. Olen käynyt läpi hänen tuotantaan löytääkseni sieltä runon, jonka esittäisin tässä uudenvuodenpuheesani kunnianosoituksena poismenneelle suurelle runoilijalle ja hänen kohtalotoverilleen. (PK 2, 413.)

Kekkonen käyttämä tekniikka tunnetaan Ciceron ja Quintilianuksen eritteilyjen perusteella kahden hieman harvinaisemman käsitteen kautta: *amplificatio* ja *incrementum*. Ensimmäisessä on kyse yleistämisestä, jälkimmäinen – joka

on etenkin Quintilianuksen (suom. 2014) suosikki – vetoaa alkuperäisen väitteen uudelleenhyväksyttämiseen iskevän esimerkin avulla. Ciceron (suom. 2006) retoriikasta tuttu *encomium* – jonkin tahon retorinen kunnioittaminen ja ylistäminen – näkyy myös Viidan tapauksessa selvästi.

Liikenneonnettomuudet ovat esillä myös vuoden 1967 uudenvuodenpuheen *peroratio*ssa. Vuosien 1966 ja 1967 puheissa onkin nähtävissä jatkumo: siinä missä Kekkonen esittää vuonna 1966 ”huolensa maantieliikenteen surkeasta tilasta”, vuonna 1967 lähestymistapa on suurempi:

[--]henkilökohtaisen vastuun puute aiheuttaa järkyttävimmät onnettomuudet. [--] Vaikka en kuulukaan siihen koulukuntaan, joka uskoo ankarilla rangaistuksilla voitavan parhaiten vastustaa rikollisuutta, olen tullut siihen tulokseen, että yhteiskunnalle ei ole jäänyt muuta mahdollisuutta kuin rangaistusten tuntuva koventaminen rattijuoppoutena ilmenevän vastuuttomuuden rankaisemiseksi. (PK 2, 423.)

Tässäkin kyseessä on puheen lopetuslause. Kekkonen kaksipuolinen argumentointi rangaistuspolitiikassa noudattaa aristotelisen eetosretoriikan periaatteita (ks. Malink 2013, 195) mutta on toisaalta selkeästi kantaaottava. Toisin kuin useissa muissa uudenvuodenpuheissa, Kekkonen ei pehmennä kannanottoaan jälkilauseilla vaan lopettaa suoraan rangaistusvaatimukseen (vrt. esim. PK 2, 355).

Vaikka Kekkonen uudenvuodenpuheiden lajityyppi on kokonaisuudessaan lähempänä ennemminkin eetos- kuin paatosretoriikkaa, Kekkonen käyttää yksittäisenä tehokeinona niin *kiasmaa* (lat. *chiasmus*, kahden peräkkäisen lauseen asettaminen keskenään risteäviksi kuvattaessa jotain laajempaa havaintoa) kuin ”kehitysmään” kaltaista *hyperbolaakin* (liioittelu), joka kuuluu ennemminkin paatospuheen piiriin:

Suosikaamme suomalaista tuotantoa, lakatkaamme olemasta kehitysmää tässä suhteessa (PK 2, 355).

Samassa vuoden 1965 uudenvuodenpuheessa näkyy myös hyvin se, miten Kekkonen rakentaa tyyliin vaihteluilla aluksi tuttavallisuutta, esittää tämän jälkeen retorisen kysymyksen (lat. *interrogatio*) ja tyyliin muutoksen tehtyään päättyy yksinkertaistavaan vastakkainasetteluun:

Eiköhän sovita, että taloudellisesta mustamaalauksesta aluksi otetaan puolet pois ja sitten ryhdytään keskustelemaan. [--] Kainuun köyhällä ihmisellä tulee todella olla samat mahdollisuudet lastensa kouluttamiseen kuin Helsingin herralla. (PK 2, 354–355.)

Kekkonen rakentaa uudenvuodenpuheiden juhlallisen lajityypin sisälle näin ajoittain puhuttelumuotoja, joissa hän ei niinkään pidä juhlapuhetta kuin näyttäisi puhuvan, kuten Saarenheimo (2011,22) toteaa, ”kuin vastapäätä istuvalle ystävälle”. Jotkin sanavalinnat ovat selkeitä *hyperbolia*: ”[O]tetaan puolet pois” kertoo yllättävästä yksinkertaistuksesta muuten numerotarkan Kekkonen puheessa. ”Kainuun köyhän” ja ”Helsingin herran” vastakkainasettelu vetoaa puolestaan toisaalta mustavalkoiseen herravihaan ja on toisaalta selvästikin ajassaan kiinni. Kekkonen uudenvuodenpuhe osuu aikaan, jolloin Keskustapuolue menetti Maalaisliitosta periytyneitä äänestäjiään, ja Suomen maaseudun puolue (SMP) kasvatti asemaansa. Kekkonen puhuttelee niitä

samoja ”kansan syviä rivejä”, joihin huomasi SMP:n karismaattisen Veikko Vennamon vaikuttavan. (Kivioja & Cantell 1970.)

Uudenvuodenpuheiden kymmenen vuoden jatkumo avaa Kekkonen radiopuheisiin muistopuheista selvästi poikkeavan näkökulman. Muistopuheet olivat keino rakentaa yhteisöllisen surun kokemuksen kautta kansallista samanmielisyyttä, ja Kekkosesta tuli tuon suomalaiskansallisen yhteenkuuluvuudentunteen ääni. Uudenvuodenpuheissaan Kekkonen pyrki niin oman asemansa kuin yleisesti presidentti-instituutionkin vahvistamiseen: puheiden säännöllisyys ja keskinäinen sisällöllinen toiste loivat paitsi jatkuvuutta, ennen kaikkea tunnetta siitä, että presidentti valvoo vuosikatsauksissaan yhteiskunnan tilaa.

Kekkonen otti nimenomaan uudenvuodenpuheissa myös kantaa yhteiskunnallisiin *loci communes* -kysymyksiin: yleisluonteisiin ja toistuvan luonteisiin teemoihin, joihin valtionpäämiehen odotetaan ottavan kantaa (Foss, Foss & Trapp 2014, 92). Selkein esimerkki Kekkonen osallistumisesta yleiseen julkiseen keskusteluun oli ensimmäisinä presidenttikausina liikenneturvallisuus. Kekkonen arvojohtajuus, kuten sitä on jälkikäteen kutsuttu¹⁵, löysi yleensä muotonsa uudenvuodenpuheiden *peroratioissa*. *Loci communesin* liittäminen nimenomaan *peroratioon* on, kuten Thomas Frazel (2009, 58–59) on tuonut hyvin esille, etenkin Ciceron retoriikassa suosima ratkaisu. Uudenvuodenpuheet ilmentävätkin näin Kekkonen nojaamista puheissaan klassisen retoriikan perinteisiin.

Yöpakkasista noottikriisiin

Kolmas ja viimeinen Kekkonen puheiden lajityyppi muodostuu niistä ulko- ja turvallisuuspoliittista puheista, jotka eivät sisälly kahteen edellä mainittuun luokkaan. Kekkonen puhui etenkin uudenvuodenpuheissaan usein myös ulkopolitiikan teemoista, mutta toisaalta *Puheita ja kirjoituksia* sisältää useita pelkästään ulko- ja turvallisuuspolitiikan jännitteistä kummunneita puheita. Keskityn tässä kahteen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kannalta keskeiseen tapahtumaketjuun – syksyn 1958 yöpakkas- ja vuoden 1961 noottikriisiin – ja niiden yhteydessä esitettyyn neljään avainpuheeseen.

Kuten muistopuheiden yhteydessä todettiin, 10.12.1958 radioitu ”Yöpakkasten alettua” -puhe (PK 2, 66–74) ja tästä puolentoista kuukauden päästä 25.1.1959 lähetetty ”Yöpakkasten päättyessä” -puhe (PK 2, 82–86) muodostavat radiopuheina samankaltaisen protagonisti–antagonisti-asetelman kuin vuoden 1945 puheet. Ministeri Ahti Karjalaisen kaltaiset uudet protagonistit tukevat sankarin asemaan asettautuvaa Kekkosta, kun taas antagonisteja ovat ”lehdistö”, ”julkisen sanan käyttäjät” tai esimerkiksi ”piirtäjät ja pakinoitsijat” (PK 2, 73, 85; ks. myös Meinander 2006, 194–195). Kummallakin puheella on kuitenkin myös itsenäiset ominaispiirteensä, jotka tulee nostaa parirakennehavainnon rinnalle.

Metaforien tasolla ”Yöpakkasten alettua” noudattaa Kekkonen jo aiemmin hyväksi havaitsemaa *prosopopoeiaa*. Kekkonen viittaa etenkin puheen alkupuolella Paasikiveen ja tämän ”[laakso], joka oli syvä kuin rotko” -vertauksiin. Juuri tässä puheessa Kekkonen myös lausuu sittemmin idiomaattiseksi muodostuneet mutta alkujaan Paasikiveltä perityt virkkeet:

Kaiken viisauden alku on tosiasiainn tunnistaminen (PK 2, 60).

Jos tämä asia ei pian selvene, minä menen radioon ja pidän puheen (PK 2, 60).

Ulkopolitiikka kulkee aina sisäpolitiikan edellä (PK 2, 73).

15 <<http://yle.fi/uutiset/arvojohtaja/5463512>>.

”Yöpakkasten alettua” -puhe on kuitenkin merkittävä muistakin syistä kuin vain tunnettujen fraasiensa vuoksi. Se on ensimmäinen radiopuhe, jossa Kekkonen asettaa itsensä painokkaasti – ja nimenomaan henkilönä – Suomen selviytymisen takaajaksi:

Olen suurta levottomuutta tuntien seurannut näitä ilmiöitä (PK 2, 70).

[–]niin kauan kuin olen tasavallan presidenttinä, tulen käyttämään presidentille valtiosäännön mukaan kuuluvia valtaoikeuksia (PK 2, 71).

Kun Kekkonen sitten tammikuussa 1959 ”Yöpakkasen päättyessä” -puheessaan katsoo, että kriisi on ohitettu, hän myös asettaa vastaavasti itsensä suorasanaisesti tilanteen ratkaisijahahmoksi:

Kun Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet olivat syksyn kuluessa muodostuneet valitettavan kylmiksi, toivoin voivani saada aikaan yksityisen vierailuni kuluessa myös poliittisen keskustelun, mitä pidettiin mahdollisena (PK 2, 82).

Poliittisen johtajuuden rakentumisen kannalta yöpakkaspuheet ovat avainasemassa Kekkonen uralla. Molemmilla puheilla on esimerkiksi selkeät *narrationsa*, mutta lähempi tarkastelu osoittaa, että *narratioita* käytetään lähinnä toimijoiden glorifioinnin kehyksenä. Esimerkiksi ”Yöpakkasten päättyessä” -puheessa Kekkonen kuvailee ”leningradilaisia maailman vieraanvaraisimpina ja ystävällisimpinä ihmisinä”. Olennaisimmassa asemassa ovat kuitenkin Kekkonen ja hänen vaimonsa, jotka ovat tuon vieraanvaraisuuden kohteina. Puheen *tractatioissa* Kekkonen osoittaa suorasanaisesti olevansa Neuvostoliitossa erityinen henkilö: pääministeri Hruštšov tuli Minskistä varta vasten tapaamaan häntä Leningradiin, kun kuuli, että Kekkonen on siellä vierailulla. (PK 2, 83.)

Kekkonen painottaa puheissaan talvikauteen 1958–1959 sopivaa viileyttä ja kylmyyttä ja toteaa lähinnä omaa asemaansa korostaakseen, että kriisi ”oli syvempi kuin olimme ymmärtäneet” (PK 2, 85). Retoristen tekniikoiden tasolla ”Yöpakkasen päättyessä” -puhetta leimaa toistojen, painotusten ja korostusten runsaus. Kekkonen alleviivaa vahvasti puheiden välille rakentuvaa tarinaa: ”suomalainen lehdistö” (PK 2, 84) oli luonut Suomen ja Neuvostoliiton välille jäätävät suhteet, jotka Kekkonen omalla henkilökohtaisella panoksellaan kykeni palauttamaan lämpimiksi.

Etenkin ”Yöpakkasen päättyessä” on otteeltaan myös sensuroiva ja kontrollipainotteinen. Kekkonen kieltää suorasanaisesti Neuvostoliittoon kohdistuvat ”arvostelut ja ilkeydet” (PK 2, 84) ja päättää todistelunsa jälleen idiomaattiseen lauseeseen:

Kun ollaan ystäviä, käyttäydytään kuin ystävät (PK 2, 85).

Puheen *peroratio* sisältää Kekkoselle uuden klassisen retoriikan elementin: tunteisiin ja puhujan eetokseen vetoavan *incrementumin* (puheen intensiteetin kasvattamisen ja kliimaksin):

Olen vakuuttunut siitä, että minuun yhtyvät kaikki järkevät suomalaiset, kun esitän käsityksen, että meillä ei ole aihetta eikä varaa uusiin yöpakkasiin (PK 2, 86).

Kekkonen lopetus on tällaisenaan samankaltainen kuin Churchillin 13.5.1940 pitämän ”sotalordipuheen” (Hastings 2010) *peroratio*, jossa Churchill ”katsoi olevansa oikeutettu pyytämään apua kaikilta kuulijoiltaan” (Puukka

2008, 7). Kumpaakin puhetta leimaa myös jo aiemmin todetulla tavalla yleisradiokonteksti: Kekkonen puhutteli Churchillin tavoin kansallisen yleisradioyhtiön kautta kaikkia ”järkeviä suomalaisia” ja asetti Yleisradion tämän järkevän linjansa äänitorveksi.

Noottikriisiin liittyvistä puheista on käyty Suomessa kuluneina vuosikymmeninä laajaa keskustelua ja on väitetty, että noottikriisi oli poliittisesti tarkoitushakuinen tai lavastettu (Rautkallio 1992). Pelkästään Kekkonen 5.11.1961 pitämää ”Vierailu Pohjois-Amerikassa ja Yhdistyneissä kansakunnissa – Neuvostoliiton nootti” -puhetta (PK 2, 161–169) ja 26.11.1961 radioitua ”Noottikriisin tilitys” -puhetta (PK 2, 177–182) tarkastelemalla on helppo päätellä, mistä käsitys tarkoitushakuisuudesta kumpuaa.

”Neuvostoliiton nootti” -puheen vahvin antagonistina on aiempiakin puheita entistä selkeärajaisemmin määritelty ”erääksi turkulaiseksi lehdeksi” (PK 2, 164). Samalla niin puheen *narratio* kuin *tractatiokin* sisältävät aiempia puheita vetoavampia elementtejä: Paasikiven puolueettomuuspoliittinen tahdonilmaisuuksensa leimataan ”testamentinomaiseksi” (PK 2, 166), ja Kekkonen on itse entistäkin vahvemmin läsnä puheissaan. Tästä kertovat esimerkiksi ilmaisut: ”Minun on taas pakko sanoa heille[–]” ja ”Olen mitä syvintä mielipahaa ja suuttumusta tuntien lukenut, kuinka[–]” (PK 2, 168). Kekkonen myös ilmaisee tunnetilansa hyvin suoraan:

Tällaista en ole velvollinen sietämään, ja väite oikeuttaa minut sanomaan, että Suomen edessä ovat niin vakavat ajat, että niitä eivät kykene kansan onneksi hoitamaan poliittiset diletantit (PK 2, 168).

”Noottikriisin tilitys” on Kekkonen kaikista *Puheita ja kirjoituksia* -kokonaisuuteen kootuista radiopuheista kuitenkin se kaikkein selkeimmin kuulijan tunteisiin vetoava. Se löytyy myös esimerkiksi Simon Montefioren (2008) *Suuret puheet jotka muuttuvat maailmaa* -teoksen suomenkielisestä laitoksesta. Puheen *exordium* näyttää jälleen jäljittelevän klassisen retoriikan malleja, tällä kertaa etenkin niin kutsuttua *humilia*-periaatetta: Kekkonen ei suorasanaisesti pahoittele toimiaan mutta on aiempiin puhepareihin verrattuna aloituksessaan selvästi nöyrempi ja selittelevämpi ja pyrkii taustoittamaan toimiaan (Puro 2006, 34–40).

”Noottikriisin tilitys” poikkeaa rakenteeltaan edellä käsitellyistä: *Narratio* on lyhyt, mutta *tractatio* on pitkä. *Narration* voi jakaa ennemminkin Quintilianuksen kuin Ciceron perusteella *propositioon*, *refutatioon* ja *confirmatioon* (esitettyyn teesiin, vastatodisteluun ja teesin vahvistamiseen). Kekkonen ei ainoastaan perustele vaan käy yksityiskohtaisesti läpi omat ehdotuksensa ja muodolliset vasta-argumenttinsa ja perustelee näiden kautta näkemyksensä. Joko–tai-rakenteet tuodaan myös *Puheita ja kirjoituksia* -teoksessa taiton kautta samalla tavalla näkyviksi, kuin ne ovat äänitteiltä kuultavissa (PK 2, 178). Esimerkiksi Montefiorella (2008, 200) painotukset taas eivät näy:

Suomen osalta jää näissä olosuhteissa kaksi tietä: *joko* todetaan ystävyys- ja avunantosopimuksen 2. artiklan edellyttämät konsultaatiot välttämättömiksi, *tai* pyritään huolehtimaan poliittisella tasolla siitä, että 2. artiklan mukaisia sotilasneuvotteluja ei katsottaisi tarpeellisiksi (PK 2, 178).

Tractatio loppuu yllättäen ja näyttää johtavan virheelliseen johtopäätökseen (lat. *reprehensio*): Kekkonen sanoo ”lukevansa tiedonannon loppuosan”, mutta puheessa ei ole sellaista. Esimerkiksi Montefioren (2008, 196) kuvauksen pe-

rusteella *reprehension* voisi ajatella johtuvan siitä, että puhe on tehty kiireellä. Kekkonen palasi junalla Moskovasta 26.11. ja piti puheensa vielä samana iltana klo 21. Näennäinen virhe noudattaa kuitenkin tyylipuhtaasti niin kutsuttua Lysiaan periaatetta (Rorty 1996, 402–403): tiedonannon odotuttaminen mahdollistaa sen, että puhe yllättää loppupuolellaan. Kekkonen *peroratio* muistuttaa matkakuvauksessaan J. R. Tolkienin *Taru sormusten herrasta* -teosta:

Olen hyvin tyytyväinen matkaani. Se oli vaikein ja omalla tavallaan raskain matka, minkä olen valtakunnan asioissa koskaan tehnyt. (PK 2, 182.)

Peroratio on pitkä, mikä mahdollistaa jatkuvan intensiteetin kasvattamisen. Loppuosassa on iskusananomaista toistetta; esimerkiksi ”uhmamieli ja yltiöpäisyys on nyt kansallinen vaara” -lausahdus on suora toisto ”Neuvostoliiton nootti” -puheesta, minkä Kekkonen itsekin toteaa (PK 2, 182). Ennen *peroration* viimeisiä lauseita Kekkonen viittaa yllättäen filosofi Baruch Spinozaan:

Heidän henkilökohtaisena tyydytyksensä ja kansalaisten heille osoittamana kunnioituksena olkoon Spinozan sanat: ”Hengen suurpiirteisyys tai rohkeus, ne ovat yksityisiä hyveitä, valtion hyve on turvallisuus.” Kun he poistuvat näyttämöltä, he tietävät palvelevansa korkeinta vaatimusta, mikä kansalaisille asetetaan, oman isänmaansa turvallisuutta. (PK 2, 182.)

Tällä *peroration* osalla on paljon yhteistä etenkin John F. Kennedyn tammiukuussa 1961 pitämän virkaanastujaispuheen kanssa. Kennedyn puhe oli Kekkosella epäilemättä tuoreessa muistissa. Kennedyn ”älkää kysykö, mitä maanne voi tehdä puolestanne, kysykää mitä te voitte tehdä maanne puolesta” -puheen *peroratio* on tunnetusti ristiriitainen, jopa käsittämätön (Bose 1998). Kekkonen puheestakin on vaikea eritellä, keitä ”he” ovat ja mikä on se ”korkein vaatimus”, johon viitataan. Kekkonen tuskin myöskään oletti, että Spinoza – tämän hyve-etiikasta puhumattakaan – olisi Yleisradion kuulijoille kovinkaan tuttu.

Kekkonen osoittaakin puheensa lopussa hallitsevansa paitsi yksittäisiä retorisia tekniikoita myös laajojen allegorioiden käytön. ”Näyttämön”, ”korkeimman vaatimuksen” ja ”isänmaan” välille muodostuu epämääräinen, hyveiden kautta yhteen kietoutuva kimppu. Kekkonen vie puheen loppuun Salomonin rukouksella. Rukouksella ei ole sidettä edeltäviin asiasisältöihin, ja sen on vaikea nähdä liittyvän ylipäätään puheessa käsiteltyyn kriisiin:

Koska sinä anoit tätä, etkä anonut itsellesi pitkää ikää, et rikkautta etkä vihamiestesi henkeä, vaan ymmärrystä kuullaksesi, mikä oikein on, niin katso, minä teen niin kuin sanot (PK 2, 182).

Kekkonen asettautuu rukouksen kautta ennemminkin Mooseksen kaltaiseksi raamatulliseksi johdattajaksi kuin nykymuotoiseksi valtionpäämieheksi. Rukous on allegorinen, mutta on ilmeistä, että Kekkonen itse on puheessaan juuri se taho, joka katsoo tullessa puhutelluksi. Kekkonen uskonnollisuus ilmenee monista muistakin radiopuheista, mutta ”Noottikriisin tilityksen” lopetus muistuttaa tällaisenaan ennemminkin Augustinuksen henkilökohtaisia *Tunnustuksia* (suom. 2003) kuin perinteisiä valtiomiespuheiden loppuviitauksia Jumalaan – jotka olivat tunnusomaisia esimerkiksi Kennedyn puheille.

Kekkosen retorinen johtajuus

Kuten Saarenheimo (2011, 30) teoksessaan toteaa, Kekkonen pyrki radion avulla ”retoriseen johtajuuteen”. Saarenheimon väitteelle löytyy aineistosta laajalti tukea: Kekkonen hyödynsi radiopuheissaan uransa alusta alkaen monia klassisen retoriikan tekniikoita, mutta 1960-luvulle tultaessa tekniikoiden käyttö lisääntyi ja saavutti etenkin noottikriisin yhteydessä suureelliset mittasuhteet. Kari Palosen ja Hilkka Summan (1996) tunnetuksi tekemän sanonnan mukaisesti Kekkonen politikointi oli kiivaimmillaan ”pelkkää retoriikkaa”: sanahelinää, joka oli ennemminkin radioperformanssia kuin poliittista tai valtiollista puhetta.

Yleisradion asemaa puheiden välittäjänä on vaikeaa pitää neutraalina. Kekkonen hyödynsi yleisradioyhtiön suomaa virallisen äänen asemaa, mutta Kekkosesta oli vastavuoroisesti myös selkeää hyötyä Yleisradiolle. Kuten Simo Alitalo (1993, 94) on todennut, ”kansallisen yleisöyden” luominen oli yksi Yleisradion suurista tehtävistä 1940–1950-lukujen Suomessa. Kekkonen puheet olivat epäilemättä kiinteä osa tuon kansallisen yleisöyden rakentumista. Kekkonen vankisti Yleisradion asemaa – ja päinvastoin. ”Presidentillinen retoriikka”, sellaisena kuin se tunnetaan esimerkiksi yhdysvaltalaisessa tutkimusperinteessä (ks. Zarefsky 2004), muodostui Yleisradiossa Kekkonen vallankäytön ympärille.

Kekkonen oli puhujana taitava ja riskejä kaihtamaton. ”Noottikriisin tilitys” kertoo ehkä yksittäisenä näytteenä parhaiten siitä, miten Kekkonen heittäytyi puheisiinsa. Puhe on hengästyttävyyteen saakka täynnä tekstuaalisesti mielenkiintoisia todisteluita, metaforia ja allegorioita, mutta se on myös esittämisteknisesti painotuksineen ja korostuksineen hyvin erilainen, kuin mihin Kekkonen jälkeisessä suomalaisessa poliittisessa retoriikassa on totuttu. Vaikka Kekkonen uran alkupuoli oli painokasta tosiasiapuhetta, 1960-luvulla puheisiin ilmaantui hurmoshenkistä deskriptiivisyyttä, joka muistuttaa – ainakin nykykuulijan korviin – paikoin ennemminkin herätysliike- kuin valtionpäämiespuhetta.

Leimaa-antavaa kaikille Kekkonen radiopuheille on, että ne rakentuvat selkeästi klassisen retoriikan opeille. Esimerkiksi puheiden aloitukset, lopetukset ja rakenteelliset ratkaisut ovat iskeviä ja hallittuja ja tällaisenaan myös tehokkaita. Kekkonen onkin puhujana aito klassinen reettori. Kekkonen käyttämät yksittäiset vaikuttamisen ja suostuttelun tekniikat kertovat monipuolisesta retoristen työkalujen hallinnasta mutta ennen kaikkea siitä, että työkaluja ei kavahdeta käyttää. Kekkonen näyttääkin itse suhtautuvan retoriikkaansa suoraviivaisesti. Kekkonen siteeraa esimerkiksi *Sivalluksissaan* (1982, 57) Thomas Macaulayta: ”Parlamentaarinen hallitseminen on hallitsemista puhumalla.” Sitaatti peilaa ja taustoittaa Kekkonen radiopuheita erinomaisesti: radio oli Kekkoselle uran alkuvuosina paras mahdollinen työkalu puhumalla hallitsemiseen.

LIITE 1

Kekkonen radiopuheet teoksessa *Puheita ja kirjoituksia (II–II)**Puheita ja kirjoituksia I*

1	29.10.1939	Kansa joka kasvaa tehtävän mukaan
2	7.4.1940	Mitä siirtoväellä on oikeus odottaa muulta Suomelta
3	25.9.1944	Suomen uusi asema ja sen velvoitukset
4	19.3.1945	Luottamus uuteen eduskuntaan
5	5.10.1945	Mielialojen kehityksestä välirauhan jälkeen
6	9.10. 1945	Kansalaisen vastuu valtakunnan asemasta
7	28.1.1951	C. G. Mannerheimin muistolle
8	19.9.1952	Sotakorvausten merkitys teollisuudellemme
9	14.12.1952	Maassamme vallitsee henkisesti tunkkainen ilmapiiri
10	6.3.1953	J. V. Stalinin muistolle *
11	10.7.1953	Uusi hallitus hylkää devalvaation tien

Puheita ja kirjoituksia II

12	25.10.1956	Risto Rytin muistolle
13	14.12.1956	J. K. Paasikiven muistolle
14	21.9.1957	Jean Sibeliuksen muistolle
15	1.1.1958	Uudenvuodenpuhe
16	10.12.1958	Yöpakkasten alettua *
17	1.1.1959	Uudenvuodenpuhe
18	25.1.1959	Yöpakkasten päättyessä
19	17.7.1959	Kansanvaltaisen hallitusmuodon luomalla vakaalla pohjalla 40 vuotta
20	1.1.1961	Uudenvuodenpuhe
21	4.11.1961	Jean Sibeliuksen muisto
22	5.11.1961	Vierailu Pohjois-Amerikassa ja Yhdistyneissä kansakunnissa – Neuvostoliiton nootti
23	26.11.1961	Noottikriisin tilitys
24	1.1.1962	Uudenvuodenpuhe
25	15.2.1962	Tasavallan presidentti on koko kansan edustaja
26	1.1.1963	Uudenvuodenpuhe
27	23.11.1963	John F. Kennedyn muistolle
28	1.1.1964	Uudenvuodenpuhe
29	1.1.1965	Uudenvuodenpuhe
30	12.3.1965	Kauko Kleemolan muistolle
31	14.4.1965	Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa
32	19.9.1965	Porkkalan palauttamisen merkitys
33	1.1.1966	Uudenvuodenpuhe
34	1.1.1967	Uudenvuodenpuhe

*Puheet myös Elävässä Arkistossa

Tutkimuskirjallisuus

- Alitalo, Simo (1993) "Puheesta kuunteluun". Teoksessa Taisto Hujanen (toim.) *Radiotutkimusta kohti*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedostusopin laitos, 93–98.
- Aristoteles (suom. 2012) *Teokset IX: Retoriikka ja runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Augustinus (suom. 2003) *Tunnustukset*. Helsinki: SLEY.
- Bakhtin, Mikhail (1986) *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas press.
- Bose, Meena (1998) "Words as Signals: Drafting Cold War Rhetoric in the Eisenhower and Kennedy Administrations". *Congress & the Presidency*, 25:1, 23–41.
- Casson, Herbert (1939) *Hyvä puhuja*. Porvoo: WSOY.
- Cicero, Marcus Tullius (suom. 2006) *Puhujasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Collins, Raymond (2008) *The Power of Images in Paul*. Collegeville: Liturgical press.
- Conley, Thomas (1990) *Rhetoric in the European Tradition*. Chicago: University of Chicago press.
- Foss, Sonja (2009) *Rhetorical Criticism: Exploration and Practice*. Long Grove: Waveland.
- Foss, Sonja; Foss, Karen & Trapp, Robert (2014) *Contemporary Perspectives on Rhetoric*. Long Grove: Waveland.
- Frazel, Thomas (2009) *The Rhetoric of Cicero's "In Verrem"*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Hastings, Max (2010) *Finest Years: Churchill as Warlord 1940–45*. Lontoo: Harper.
- Heikkinen, Vesa & Voutilainen, Eero (2012) "Genre – monitieteinen näkökulma". Teoksessa Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus, 17–50.
- Hujanen, Taisto (2003) "Ääniradio". Teoksessa Kaarle Nordenstreng & Osmo A. Wiio (toim.) *Suomen mediamaisema*. Porvoo, WSOY, 93–113.
- Hägg, Göran (2001) *Hyvin puhuttu*. Helsinki: Tammi.
- Hänninen, Sakari (1996) "Puhe on hyvinvoinnista." Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 161–174.
- Ilmonen, Kari (1996) *Yleisradion historia: Tekniikka, kaiken perusta*. Helsinki: WSOY.
- Jasinski, James (2001) *Sourcebook on Rhetoric. Key Concepts in Contemporary Rhetorical Studies*. Lontoo: Sage.
- Kekkonen, Urho (1982) *Sivalluksia*. Helsinki: Otava.
- Kemppainen, Pentti (2015) *Radio kuuluu kaikille! Kaupallisen radion historia Suomessa*. Helsinki: Into.
- Kivioja, Erkki & Cantell, Jorma (1970) *Veikko Vennamon poliittinen elämäkerta*. Helsinki: Otava.
- Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996) "Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä". Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 85–108.
- Lyytinen, Eino (1996) *Yleisradion historia: Perustamisesta talvisotaan*. Helsinki: WSOY.
- Malink, Marko (2013) *Aristotle's Modal Syllogistic*. Cambridge: Harvard University Press.
- Meinander, Henrik (2006) *Suomen historia: Linjat, rakenteet, käännekohdat*. Helsinki: WSOY.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996) "Johdanto: Retorinen käänne?" Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 7–22.
- Perelman, Chaim (1996) *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Puro, Jukka-Pekka (2006) *Retoriikan historia*. Helsinki: WSOY.
- Puukka, Ilkka (2008) "Sotilasjohtaminen muuttuvassa maailmassa – Paradigmaattinen tarkastelu". *Tiede ja ase* 66:2008, 5–28.
- Quintilianus, Marcus Fabius (suom. 2014) *Puhujan kasvatust. I*. Turku: Faros.
- Rautkallio, Hannu (1992) *Novosibirskin lavastus: Noottikriisi 1961*. Helsinki: Tammi.
- Ridell, Seija (1994) *Kaikki tiet vievät genreen*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ridell, Seija (2006) "Genre ja mediatutkimus". Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.) *Genre – tekstilaji*. Helsinki: SKS, 184–213.

- Rorty, Amélie (1996) *Essays on Aristotle's Rhetoric*. Berkeley: University of California press.
- Saarenheimo, Eero (1964) *Suomen presidentit puhuvat*. Helsinki: Otava.
- Saarenheimo, Eero (1995) *Rakas vanha radio*. Helsinki: Yleisradio.
- Saarenheimo, Eero. (2011) *Kansakunnan radio*. Keuruu: LURRA.
- Salokangas, Raimo (1996) *Yleisradion historia: Aikansa oloinen*. Helsinki: WSOY.
- Seneca, Lucius Annaeus (suom. 1964) *Tutkielmia ja kirjeitä*. Helsinki: WSOY.
- Summa, Hilikka (1996) "Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan". Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 51–84.
- Suomi, Juhani (1986) *Urho Kekkonen 1936–1944: Myrrysmies*. Helsinki: Otava.
- Sääskilähti, Minna (2007) "Retoriikan välinein tekstilajia tutkimaan". *Puhe ja kieli*, 27:1, 41–46.
- Torkki, Juhana (2006) *Puhevalta*. Helsinki: Otava.
- Tuikka, Timo (2007) "Kekkosen konstit" – *Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Humanities.
- Tulppo, Pirkko (toim.) (1976). *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Puoli vuosisataa suomalaista yleisradiotoimintaa*. Helsinki: WSOY.
- Uimonen, Risto (2010) "Milloin julkisen palvelun hautajaiset pidetään?" Teoksessa Airi Lepänen, Timo-Erkki Heino & Eeva Mäntymäki (toim.) *Yleisradio median murroksessa*. Tampere: Vastapaino, 211–226.
- Vacklin, Anders; Rosenvall, Janne & Nikkinen, Are (2007) *Elokuvan runousoppia*. Helsinki: Like.
- Vihavainen, Timo (1996) *Yleisradion historia: Sodan ja vaaran vuodet*. Helsinki: WSOY.
- Vilkuna, Tuomas (1967) Toimittajan otsikoimaton esipuhe. Teoksessa Urho Kekkonen: *Puheita ja kirjoituksia I–II*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Ylikangas, Heikki (1986) *Käännekohtat Suomen historiassa*. Helsinki: WSOY.
- Zarefsky, David (2004) "Presidential Rhetoric and the Power of Definition". *Presidential Studies Quarterly* 34, 607–619.